

หน้าที่ของอุปลักษณโรคในตำรายา “ขันธวิภังคินี คำภำพย์” ฉบับภาษาไทยถิ่นใต้

Metaphors of Illnesses and Their Functions in Khanthaviphangkinee Khamkap Pharmacopoeia, Southern Thai Edition

เชิดชัย อุดมพันธ์

ปร.ด. (ภาษาไทย), ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ภาควิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Abstract

This article is aimed to study metaphors of illnesses and their functions in Khanthaviphangkinee Khamkap Pharmacopoeia, Southern Thai Edition. All metaphors of illnesses were firstly categorized, and then, analyzed in order to investigate their functions with pragmatic perspective.

The metaphors found in Khanthaviphangkinee Khamkap Pharmacopoeia were divided into 9 categories which were Human, Animal, Plant, Material, Liquid, Direction, Food, Color, and Fire. These metaphors are in the concrete source domain which is easy to understand. They are used to convey concepts of illnesses which are in the complicated or abstract target domain.

The metaphors of illnesses in Khanthaviphangkinee Khamkap Pharmacopoeia have 2 functions which are ideational function and textual function. The most significant function of these metaphors is ideational function which is aimed to build a better understanding of the concepts of illnesses by comparing them with more comprehensible concepts which readers have known and experienced before.

Keywords : Function of Metaphor, Metaphor of illnesses, Khanthaviphangkinee Khamkap

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณ์เกี่ยวกับโรคในตำรายาชันธิวัณคินี คำกาพย์ ฉบับภาษาไทยถิ่นใต้ โดยเบื้องต้นจะจำแนกอุปลักษณ์โรคที่ปรากฏในชันธิวัณคินี คำกาพย์ จากนั้นจึงวิเคราะห์ถึงหน้าที่ของอุปลักษณ์เหล่านั้น ด้วยมุมมองทางด้านวจนปฏิบัติศาสตร์

อุปลักษณ์ที่พบในตำรายาชันธิวัณคินี คำกาพย์ มีทั้งหมด 9 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณ์มนุษย์ อุปลักษณ์สัตว์ อุปลักษณ์พืช อุปลักษณ์วัตถุ อุปลักษณ์ของเหลว อุปลักษณ์ทิศทาง อุปลักษณ์อาหาร อุปลักษณ์สี และอุปลักษณ์ไฟ อุปลักษณ์เหล่านี้อยู่ในแวดวงความหมายต้นทางที่เป็นรูปธรรมเข้าใจได้ง่าย เพื่อสื่อถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับโรคซึ่งเป็นแวดวงความหมายปลายทางที่มีความซับซ้อนหรือเป็นนามธรรม

อุปลักษณ์โรคที่ปรากฏในชันธิวัณคินี คำกาพย์ทำหน้าที่ 2 ด้านคือ หน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิด และหน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ ทั้งนี้หน้าที่ที่สำคัญของอุปลักษณ์ในตำรายาชันธิวัณคินีคือ หน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิดที่มุ่งเน้นสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์ของโรคด้วยการเปรียบเทียบกับ มโนทัศน์ที่เคยรับรู้หรือสัมผัสมาก่อนและเข้าใจได้ง่ายกว่า

คำสำคัญ : หน้าที่ของอุปลักษณ์ อุปลักษณ์โรค ชันธิวัณคินีคำกาพย์

บทนำ

อุปลักษณ์ (metaphor) เป็นกลวิธีทางภาษารูปแบบหนึ่ง ที่มักถูกนำไปใช้อธิบายมโนทัศน์หรือสิ่งที่เข้าใจได้ยากให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นหรือมากขึ้น ด้วยการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยที่สิ่งทั้งสองนี้มาจากกลุ่มความหมายที่แตกต่างกัน คือระหว่างกลุ่มความหมายที่คุ้นเคยหรือเป็นรูปธรรม กับกลุ่มความหมายที่ไกลตัวหรือเป็นนามธรรม แต่ทั้งสองกลุ่มความหมายมีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน เช่น “ความรักคือยาพิษ” (Saeed, 1997 : 302-303) เป็นการอธิบายถึงผลของความรักที่สร้างความเจ็บปวดทรมาน ซึ่งอธิบายได้ยาก แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับยาพิษก็สามารถทำให้เข้าใจความเจ็บปวดที่เกิดจากความรักได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น จากตัวอย่างนี้ มโนทัศน์เกี่ยวกับความเจ็บปวดของความรักจึงถูกถ่ายทอดผ่านมโนทัศน์ของยาพิษนั่นเอง ทั้งนี้ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งในเชิงอุปลักษณ์ อาจไม่ปรากฏค่าแสดงการเปรียบเทียบก็ได้ กล่าวคือ อุปลักษณ์อาจปรากฏเฉพาะสิ่งที่เป็นต้นทางของการเปรียบเทียบ (source domain) ส่วนสิ่งที่เป็นปลายทางของการเปรียบเทียบ (target domain) แม้ไม่ปรากฏแต่จะตีความได้จากบริบท นอกจากนี้ อุปลักษณ์อาจปรากฏในรูปแบบของการนำคำที่อยู่ในแวดวงความหมายหนึ่งไปใช้ในอีกแวดวงความหมายหนึ่ง เช่น การใช้คำว่า ชื่น ผุด เม็ด ยอด หัว ซึ่งเป็นคำที่อยู่ในแวดวงของพืชถูกนำมาใช้กับโรค ซึ่งเท่ากับเป็นการเปรียบเทียบว่าโรคเหมือนกับพืชที่สามารถผุดหรือขึ้นมาอย่างไม่พึงประสงค์ โดยมีลักษณะเป็นเม็ด เป็นยอด หรือเป็นหัว เช่น โรคซาง ฝี ริดสีดวง เป็นต้น

ตำรายาเป็นงานเขียนประเภทหนึ่งที่ปรากฏการใช้อุปลักษณ์ โดยนำสิ่งที่ผู้รักษาหรือผู้ป่วยพบเห็นหรือรู้จักดีอยู่แล้วในชีวิตประจำวันที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติคล้ายคลึงกับลักษณะทางธรรมชาติของโรคทั้งในแง่มูลเหตุของโรค ชนิดของโรค อาการของโรคมาเปรียบเทียบกับเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน ไม่ให้เกิดความสับสนในชนิดของโรค ซึ่งย่อมส่งผลต่อการรักษา

หรือหายจากโรคได้ ดังนั้น การอธิบายถึงโรคสำคัญอย่างยิ่งต่อการวินิจฉัยว่า โรคลักษณะใด ประเภทใดต้องใช้ยานานใด อุปลักษณะจึงเข้ามาช่วยให้ผู้ใช้ตำรายามีความเข้าใจโรคที่ชัดเจนก่อนการจัดเตรียมการรักษาด้วยยาที่ถูกต้องตรงกับโรคต่อไป เช่น การใช้ อุปลักษณะ “เย็นดังเห็บ” กับ “เย็นดั่งน้ำ” เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างอาการของโรคที่เกิดจากความไม่สมดุลของธาตุไฟคนละจำพวก

“สันตบักคี^๑ แตกนั้น เมื่อใดก็ตาย บุคคลผู้นั้นเย็นดังเห็บทั้งตัว” (น.17)

“ปริทัยหักคี^๒ แตกนั้น คือให้มือเย็น เท้าเย็น ชีพจรไม่เดินประการหนึ่ง ชีพจรขาดไปลักษณะหนึ่ง ลักษณะสองกลางที่ให้ตัวเย็นดั่งน้ำ” (น. 16)

ด้วยความสำคัญของอุปลักษณะโรคที่ปรากฏในตำรายาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจว่า อุปลักษณะเกี่ยวกับโรคมีหน้าตาอย่างไรในตำรายา โดยจะศึกษาโดยใช้แนวคิดวิชาปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) ในที่นี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากชั้นธวิภังคินี คำกาพย์ ฉบับวัดปิพลีวัน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งปริวรรตแล้วโดย บุญเลิศ จันทระ (2547) และจัดพิมพ์อยู่ในวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัตสร

มุมมองที่มีต่อโรคในชั้นธวิภังคินี คำกาพย์

ชั้นธวิภังคินี คำกาพย์เป็นวรรณกรรมประเภทตำราสรรพคุณยาไทย ซึ่งมีเนื้อหาในภาพรวมสอดคล้องกับคัมภีร์ธาตุวิภังค์ และคัมภีร์โรคนิทาน ในหนังสือแพทยศาสตร์สงเคราะห์ แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันในส่วน

^๑ไฟที่ทำให้ร่างกายอุ่น

^๒ไฟที่สะพัดไปทั่วร่างกาย

ประกอบของยาและสรรพคุณของยา ทั้งนี้ คงเป็นเพราะต่างก็ศึกษามาจากแหล่งข้อมูลเดียวกัน แต่การนำไปใช้และตีความของแพทย์ในแต่ละท้องถิ่น หรือผู้คัดลอกทำให้เกิดความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ความแพร่หลายของตำราที่คล้ายคลึงกันโดยเนื่องมาจากแหล่งข้อมูลเดียวกันนี้ ย่อมเป็นเครื่องยืนยันได้ประการหนึ่งว่า เนื้อหาของตำราเป็นสิ่งที่มิประโยชน์และใช้ได้ผลดีในการรักษาโรค

เนื้อหาของตำรายานี้ แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนต้น กล่าวถึงธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งประกอบกันเป็นร่างกายของมนุษย์ และหากธาตุทั้ง 4 เกิดความไม่สมดุลจะก่อให้เกิดอาการผิดปกติซึ่งเป็นมูลเหตุของความเจ็บป่วยด้วยโรค ในส่วนต้นนี้จึงกล่าวถึง ตำรายาที่ใช้สำหรับการปรับสมดุลของธาตุเพื่อการรักษาในลักษณะองค์รวมไว้ด้วย และส่วนที่สองกล่าวถึงชื่อโรคและขนานยาสำหรับการรักษาโรคต่างๆ แต่ไม่ได้อธิบายถึงอาการของโรคไว้มากเท่าในส่วนแรก อย่างไรก็ตาม การใช้ยาเหล่านี้รักษาโรคยังต้องอาศัยความรู้เนื้อหาเกี่ยวกับธาตุในส่วนต้นเป็นหลักการหรือทฤษฎีพื้นฐาน (บุญเลิศ จันทระ, 2547 : 6) อนึ่ง เนื่องจากตำรายาฉบับนี้ กล่าวถึงอาการของโรคที่เกิดจากธาตุทั้ง 4 จึงครอบคลุมความเจ็บป่วยด้วยโรคในทุกระบบของร่างกาย นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากวันเดือนปีที่ระบุไว้ในตอนท้ายที่เขียนตำราเล่มนี้เสร็จว่า “จบยาเลือดแต่เท่านี้แลฯ ๒๘/๖/๑๒๔ เขียนจบเดือน ๑ ขึ้น ๒ ค่ำ” หาก ๑๒๔ หมายถึงปีตามจุลศักราชจะสามารถคำนวณได้ตรงกับปีพุทธศักราช 2305 ซึ่งนับถึงปัจจุบันน่าจะมีอายุเกือบ 250 ปี จึงกล่าวได้ว่า ตำราเล่มนี้น่าจะใช้เป็นจะตำรายาเล่มสำคัญของชุมชนผู้เป็นเจ้าของอยู่ยาวนาน เพื่อจัดการปัญหาในเรื่องสุขภาพของคนในชุมชน

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า การใช้อุปลักษณะเป็นวิธีการใช้ภาษาเปรียบเทียบเพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่เป็นามธรรมหรือเข้าใจได้ยากให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกันการใช้อุปลักษณะยังสะท้อนให้เห็นการรับรู้เกี่ยวกับโลกของผู้ใช้ภาษา กล่าวคือ อุปลักษณะจะเป็นตัวแทนของการอธิบายระบบ

ความคิดหรือ มโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาว่า มีการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ และสรรพสิ่งรอบตัวอย่างไร ด้วยเหตุนี้ การศึกษาอุปลักษณะจึงช่วยให้เข้าถึง ความคิดและการกระทำบางอย่างในวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาได้

ในที่นี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เฉพาะอุปลักษณะโรคที่ปรากฏในตำราชั้นอริ ภังคินี ซึ่งพบว่ามีอุปลักษณะโรคทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมูลเหตุของโรคหรือ ธาตุที่ไม่สมดุล อาการของโรค ความรุนแรงของโรค การลุกลามของโรค และยาหรือการรักษาโรค ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มตามสิ่งที่ปรากฏเป็นต้นทาง ของการเปรียบเทียบ (source domain) ได้เป็น อุปลักษณะมนุษย์ อุปลักษณะ สัตว์ อุปลักษณะพืช อุปลักษณะวัตถุ อุปลักษณะของเหลว อุปลักษณะทิศทาง อุปลักษณะอาหาร อุปลักษณะสี และอุปลักษณะไฟ ดังนี้

1. อุปลักษณะมนุษย์ เป็นการนำรูปภาพาที่สื่อแนวคิดภายในแวดวง ความหมายของมนุษย์มาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึง มโนทัศน์โรค ได้แก่ การเกิดโรค “พิการ” “คลั่ง” “วิปลาส” “นาง” “ตาย” อาการของโรค “คนบ้า” “เดิน” “โต” ความรุนแรงของโรค “อ่อน” “เด็ก” “บริวาร” การลุกลามของโรค “เล่น” “จับ” “ทำ” วิธีการรักษาโรค “ไล่” “ชำระ” และผลการรักษา “ฟุ้ง” “ไป”

2. อุปลักษณะสัตว์ เป็นการนำรูปภาพาที่จัดอยู่ในแวดวงความหมาย ของสัตว์มาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึงมโนทัศน์โรคในแง่ อาการของโรค “หึ่งห้อย” “ไขปลา” และความรุนแรงของโรค “พิษ”

3. อุปลักษณะพืช เป็นการนำรูปภาพาที่จัดอยู่ในแวดวงความหมาย ของพืชมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึงมโนทัศน์โรค ได้แก่ การ เกิดโรค “ขึ้น” “ผุด” อาการของโรค “หวั” “พวง” “เถา” “เม็ด” “ยอด” “เม็ดข้าวโพด” “เยื่อลำไย”

4. อุปลักษณะวัตถุ เป็นการนำรูปภาพาที่จัดอยู่ในแวดวงความหมาย ของวัตถุมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึงมโนทัศน์โรค ในแง่ การเกิดโรค “แตก” “อันตรายาน” อาการของโรค “หนัก” “ร้าว” “ก้อน”

5. อุปลักษณะของเหลว เป็นการนำรูปภาพาที่จัดอยู่ในแวดวงความ หมายของของเหลวมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึงมโนทัศน์ โรค ได้แก่ การเกิดโรค “สองคลอง” อาการของโรค “เดือด” “น้ำ” “เห็บ” (น้ำฝนที่แข็งตัว)

6. อุปลักษณะทิศทาง เป็นการนำรูปภาพาที่จัดอยู่ในแวดวงความ หมายของทิศทางมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึงมโนทัศน์ โรคในแง่ของการเกิดโรค “ออก” และอาการของโรค “ขึ้น” “ลง”

7. อุปลักษณะอาหาร เป็นการนำรูปภาพาที่จัดอยู่ในแวดวงความ หมายของอาหารมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึงมโนทัศน์โรค ในแง่อาการของโรค “น้ำข้าว” “เน่า”

8. อุปลักษณะสี เป็นการนำรูปภาพาที่จัดอยู่ในแวดวงความหมายของสี มาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึงมโนทัศน์โรคในแง่อาการของ โรค “แดง” “เขียว” “เหลือง” “ดำ”

9. อุปลักษณะไฟ เป็นการนำรูปภาพาที่จัดอยู่ในแวดวงความหมาย ของไฟมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับโรค เพื่ออธิบายถึงมโนทัศน์โรค ได้แก่ อาการของโรค “เพลิงไหม้” “เปลวไฟฟ้าประกายฉาย” “เพลิงล่าลาบ” “เพลิงไฟลานตุง” “ร้อน” “ประกายลาดประกายเพลิง” และวิธีการรักษา โรค “ดับ”

จากการจำแนกกลุ่มของอุปลักษณะที่เป็นต้นทางของการเปรียบเทียบ ซึ่งนำมาใช้อธิบายถึงโรคในตำราชั้นอริภังคินี ผู้วิจัยพบว่า เป็นการใช อุปลักษณะที่นำลักษณะเด่นของแต่ละสิ่งถ่ายโอนความหมายไปยังมโนทัศน์ที่ เกี่ยวกับโรคซึ่งซับซ้อนและเข้าใจได้ยาก ลักษณะเด่นของอุปลักษณะดังกล่าว สามารถสรุปเป็นตารางแสดงการเปรียบเทียบได้ ดังนี้

มโนทัศน์โรค กลุ่มอุปลักษณ์	การเกิดโรค	อาการของโรค	การลุกลามของโรค	ความรุนแรงของโรค	วิธีการรักษาโรค	ผลของการรักษา
มนุษย์	●	●	●	●	●	●
สัตว์		●		●		
พืช	●	●				
วัตถุ	●	●				
ของเหลว	●	●				
ทิศทาง	●	●	●			
อาหาร		●				
สี		●				
ไฟ		●			●	

ตารางที่ 1 อุปลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้เปรียบเทียบมโนทัศน์โรค

การใช้อุปลักษณ์ต่างๆ สามารถอธิบายให้เข้าใจมโนทัศน์โรคได้แตกต่างกัน อุปลักษณ์มนุษย์ถูกนำมาใช้อธิบายมโนทัศน์โรคได้จำนวนมากที่สุด และเมื่อพิจารณารูปภาษาที่อยู่ในแวดวงความหมายที่เกี่ยวกับมนุษย์ที่นำมาใช้เปรียบเทียบก็จะพบว่า ได้นำเอาลักษณะหลายด้านของมนุษย์ เช่น การเจริญเติบโต (อ่อน โต เด็ก) กิริยาอาการของมนุษย์ (เดิน เล่น ฟัง ไล่ ทำ) สภาวะร่างกาย (พิการ วิปลาศ) คำเรียกบุคคล (นาง) มาใช้เปรียบเทียบกับโรค อาจเป็นเพราะว่าแวดวงความหมายมนุษย์เป็นสิ่งที่เรารู้จักและคุ้นเคยมากที่สุดในชีวิตประจำวัน เมื่อต้องเรียนรู้หรืออธิบายสิ่งที่ซับซ้อนหรือเป็นนามธรรมจึงมักถูกนำมาใช้เป็นกรอบของมโนทัศน์เพื่อทำความเข้าใจ

เข้าใจสิ่งใหม่นั้น ไม่เว้นแม้กระทั่งประสบการณ์ทางกายภาพที่เกิดจากประสบการณ์ทางร่างกาย (embodied experience) เช่น การนอนราบกับการลุกขึ้นของคนเราที่เป็นพื้นฐานความเข้าใจให้แก่มโนอุปลักษณ์ HAPPY IS UP, SAD IS DOWN ซึ่งเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) เรียกว่า Orientation metaphor นั้น (อุปลักษณ์ที่เกี่ยวกับพื้นที่และการเคลื่อนที่ไปในทิศทางต่างๆ เช่น ขึ้น-ลง เข้า-ออก หน้า-หลัง) ก็ปรากฏนำมาใช้เป็นอุปลักษณ์ทิศทางเพื่ออธิบายมโนทัศน์เกี่ยวกับโรคด้วยเช่นกัน ทั้งในแง่ของการเกิดโรค อาการของโรค และการลุกลามโรคเช่น “ถ้าออกอึดอัดแดง มักให้ปวดหัว” (น. 29) “ลางที่ให้ลงเป็นเสมหะ” (น. 19) “เมื่อแตกนั้น ให้ท้องขึ้น ล้นดังอยู่โครกๆ” (น. 18) หรือ “ตานทรงขึ้นปากขึ้นคอดูตนมไม่ได้” (น. 27) ทั้งนี้ อุปลักษณ์ทิศทางที่ปรากฏสอดคล้องกับแนวคิดของโรคตามคติแพทย์แผนไทยที่ว่า โรคเกิดจากความไม่สมดุลของธาตุ ดังนั้นหากปรากฏว่าธาตุมีการเคลื่อนที่ขึ้นหรือลง เข้าหรือออก ไม่อยู่ในที่หรือระดับปกติย่อมเป็นเหตุหรืออาการของโรคนั่นเอง

ทั้งนี้ อุปลักษณ์ที่นำมาใช้เปรียบเทียบกับโรค ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับอาการของโรค สันนิษฐานได้ว่า อาจเนื่องจากการวินิจฉัยโรคเพื่อทำการรักษา นั้น ต้องพิจารณาจากการแสดงอาการของโรค อุปลักษณ์จึงถูกใช้อธิบายมโนทัศน์ในด้านนี้เพื่อชี้แนะอาการแต่ละประเภทโดยมุ่งหวังให้ผู้ทำการรักษาจำแนกอาการของโรคได้ชัดเจนขึ้นว่าเกิดจากโรคชนิดใด เพื่อจัดยาให้ถูกกับโรค

อุปลักษณ์ที่ปรากฏในชั้นธวัณคินี้เหล่านี้ จึงช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์ต่างๆ ของโรคที่มีความซับซ้อนได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้สะท้อนให้เห็นมุมมองที่มีต่อโรค ซึ่งใช้เป็นวิธีทำความเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์การเจ็บป่วยและการรักษาโรคของชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากแพทย์แผนไทยอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการวิเคราะห์อุปลักษณ์เกี่ยวกับโรคนี้ อาศัยข้อมูลจากตำรายา ซึ่งเป็นประจักษ์ของการ

สื่อสารรูปแบบหนึ่ง ผู้วิจัยจึงจะวิเคราะห์ต่อไปว่าอุปลักษณ์เหล่านี้ทำหน้าที่อย่างไรบ้างในปริจเฉทำรายา

หน้าที่ของอุปลักษณ์โรคในตำราชั้นธวิกังคิน

เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า อุปลักษณ์เป็นกลวิธีทางภาษาที่ช่วยสื่อความให้เกิดเป็นภาพ ถือเป็นชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ในงานวรรณกรรม รวมถึงเป็นเครื่องมือวาทศิลป์ในการสื่อสารทั่วไป ทว่าบทบาทของอุปลักษณ์มิได้จำกัดอยู่ในขอบข่ายเพียงเท่านั้น อุปลักษณ์ยังมีความสำคัญในฐานะถ้อยคำที่สื่อความไม่ตรงตามรูป (Figurative language) ซึ่งเป็นสิ่งที่การศึกษาตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์ให้ความสนใจ ว่าเหตุใดลักษณะเช่นนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารและถูกนำไปใช้อย่างเป็นปกติ เป็นที่ยอมรับได้ทั้งของผู้พูดและผู้ฟัง โดยไม่ผิดกฎความร่วมมือในการสนทนา (The Cooperative Principle) ซึ่งนำเสนอโดยไกรซ์ (Grice, 1975) นักวจนปฏิบัติศาสตร์ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าที่เป็นเช่นนั้น เพราะอุปลักษณ์ต้องอาศัยการตีความที่สอดคล้องกับบริบท เพื่อทำหน้าที่บางอย่างที่ถ้อยคำตรงตามรูปไม่สามารถทำได้

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง (2542) ศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณ์จากมุมมองของผู้พูดภาษาไทยในบริบทของการสนทนา พบว่าอุปลักษณ์ทำหน้าที่ในการสื่อสารได้ดีกว่าถ้อยคำที่มีความหมายตรงตามรูป โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องการสื่อให้ผู้ฟังเห็นภาพที่ชัดเจน และหน้าที่อื่นๆ ได้แก่ การสื่อสิ่งที่เป็นนามธรรม การสื่อความได้มากโดยใช้คำน้อย และการสร้างความซับซ้อน นอกจากนี้ ณัฐพรยังพบว่า เหตุผลการเลือกใช้อุปลักษณ์ในการสนทนาที่ผู้บอกภาษาหลายคนให้ไว้ตรงกัน คือ การใช้อุปลักษณ์ช่วยให้การดำเนินหรือวิจารณ์ทางลบฟังดูรุนแรงน้อยลง เนื่องจากอุปลักษณ์ช่วยให้การถกถามผู้ฟังไม่แน่ใจว่าเป็นการดำเนินหรือไม่

บทบาทในการสร้างความสนทนาระหว่างผู้พูดผู้ฟังเป็นสิ่งที่นักวจนปฏิบัติศาสตร์เห็นตรงกันว่าเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสาร กล่าวคือ

การตีความอุปลักษณ์ต้องใช้พื้นความรู้ สมรรถนะทางภาษาและประสบการณ์ที่มีร่วมกันระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง การเข้าใจอุปลักษณ์ซึ่งเป็นการสื่อสารโดยอ้อมที่ไม่ตรงตามรูปได้ จึงทำให้คู่สนทนาตระหนักว่า ต่างฝ่ายมีความสนิทสนมหรือเป็นกลุ่มเดียวกันมากขึ้น (Cohen, 1978 ; Cooper, 1986)

ขณะที่กิบส์ (Gibbs, 1994) กล่าวถึงหน้าที่ในการสื่อสารของอุปลักษณ์ไว้ 3 ประการ ได้แก่ การใช้เพื่ออธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่เข้าใจได้ยาก โดยไม่สามารถใช้ถ้อยคำทั่วไปที่มีอยู่อธิบายให้กระจ่างได้ การใช้อุปลักษณ์ช่วยให้อธิบายประสบการณ์ที่มีข้อมูลซับซ้อนได้ เช่น My love is like a blossoming bouquet of roses. ช่วยอธิบายถึงคุณลักษณะของความรักได้หลายประการพร้อมกัน เช่น ความอ่อนหวาน ความหวานชื่น ช่วงเวลาสั้นยาวของความหวานชื่น เป็นต้น และการใช้อุปลักษณ์ช่วยให้ผู้พูดอธิบายประสบการณ์ของตนได้อย่างสมจริงเกิดเป็นภาพ ส่วน ฮัลลiday (Halliday, 1994) ได้เสนอหน้าที่ของอุปลักษณ์ในลักษณะของบทบาทโดยรวมที่แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด (Ideational metafunction) คือ การอธิบายความคิดที่เป็นนามธรรมโดยใช้แนวเทียบสิ่งที่เป็นรูปธรรม 2) หน้าที่ในการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal metafunction) คือ การแสดงความรู้สึกของผู้พูดเพื่อสร้างความสนิทสนม อารมณ์ขัน หลีกเลียงคำที่ให้ความรู้สึกทางลบ เป็นการละเล่น และ 3) หน้าที่ในการเรียบเรียงความ (Textual metafunction) คือ การลำดับความในปริจเฉทเพื่อสร้างความน่าสนใจ สร้างโลกจินตนาการ ช่วยการจดจำและใช้คำน้อยแต่สื่อความได้มาก ทั้งนี้ อุปลักษณ์หนึ่ง ๆ อาจจะทำหน้าที่เหล่านี้ไปพร้อมกัน

หน้าที่ของอุปลักษณ์ที่ฮัลลidayเสนอไว้โดยรวมอย่างครอบคลุมเป็น 3 กลุ่มนี้ได้รับการพัฒนาต่อมาโดยโกทลี (Goatly, 1998 อ้างถึงในณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2542 : 256-258) ซึ่งได้ศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณ์พร้อมไปกับการพิจารณาประเภทของปริจเฉท เขาได้รวบรวมหน้าที่ของอุปลักษณ์ใน 3 กลุ่มของฮัลลidayไว้เพิ่มเติมมากขึ้น ดังนี้

หน้าที่ในการ
ถ่ายทอดความคิด

1. เติมช่องว่างในคลังคำ ทั้งในกรณีที่ไม่มีคำในภาษาเพื่อสื่อความคิดนั้นๆ และกรณีที่มิมีคำอยู่แต่อุปสรรคสื่อความได้ดีกว่า เช่น คำว่า light year ในภาษาอังกฤษที่สื่อความมากกว่าระยะทาง 94,630,000,000,000 กิโลเมตร
2. อธิบายความคิดที่เป็นนามธรรมโดยใช้แบบหรือแนวเทียบ เช่น การเปรียบเทียบกระแสไฟฟ้ากับการไหลของน้ำประปา
3. ทำให้เกิดมุมมองใหม่ เช่น เปรียบเทียบเรือไวถึงว่าเป็น the horse of the sea ทำให้ผู้ฟังมองเห็นลักษณะของเรือที่คล้ายคลึงกับม้า ซึ่งอาจไม่เคยสังเกตมาก่อน

หน้าที่ในการ
ถ่ายทอดความคิด
และการสื่อสาร
ระหว่างบุคคล

4. เป็นเหตุผลสนับสนุนให้ผู้ฟังทำหรือไม่กระทำการบางอย่าง เนื่องจากหากเลือกใช้อุปสรรคได้เหมาะสมกับบริบทจะมีผลในการจูงใจผู้ฟัง
5. กำหนดความคิด Goatly ยกตัวอย่างการใช้อุปสรรคเป็นเครื่องมือในการกำหนดความสัมพันธ์ในสังคม เช่น ในภาษาญี่ปุ่นมีอุปสรรค woman=commodity ซึ่งเป็นการสร้างและกำหนดระบบความสัมพันธ์ในสังคมให้ผู้หญิงดูด้อยค่า เป็นเพียงวัตถุหรือสินค้าที่ซื้อขายครอบครองหรือใช้โดยผู้ชาย

หน้าที่การสื่อสาร
ระหว่างบุคคล

6. แสดงอารมณ์ความรู้สึก Goatly เชื่อว่าการที่อุปสรรคถูกใช้ในโคลงกลอนบ่อยๆ เป็นเพราะอุปสรรคนี้มีผลต่อความรู้สึก
7. หลีกเลี่ยงคำที่ให้ผลในทางลบต่อความรู้สึก เช่น อุปสรรค climbed the golden stair หรือ called to the eternal sleep ที่ใช้แทน to die
8. เสริมสร้างความสนิทสนม ตามที่อ้างถึงแนวคิดของ Cohen (1978) ข้างต้น
9. เป็นการละเล่น ใช้หยอกล้อ และสร้างอารมณ์ขัน เช่น การใช้อุปสรรคในปริศนาคำทาย

หน้าที่ในการ
เรียบเรียงความ

10. ลำดับความในปริจเฉท/สร้างสัมพันธภาพในปริจเฉท Goatly ยกตัวอย่างปริจเฉทประเภทอธิบายความที่ใช้เรื่องของมดเป็นแบบเปรียบเทียบให้เข้าใจเกี่ยวกับระบบทหารของโรมัน โดยกล่าวถึงเรื่องของมดที่ละประเด็นเป็นลำดับในปริจเฉท
11. นิทานปริจเฉทในฐานะอุปสรรคประเภทหนึ่งช่วยสร้างโลกจินตนาการ
12. ช่วยความจำ เรียกร้องความสนใจ และเป็นการใช้ถ้อยคำน้อยแต่สื่อความได้มาก เพราะอุปสรรคมักเป็นการกล่าวเกินจริง และผู้ฟังต้องใช้ความพยายามในการตีความมากกว่าการกล่าวตรงๆ

หน้าที่ของอุปสรรคดังกล่าวจะแตกต่างกันไปโดยขึ้นอยู่กับประเภทของปริจเฉท ซึ่งโกทลี(Goatly, 1998 : 300) ได้ศึกษาหน้าที่ของอุปสรรคในปริจเฉทที่ต่างกันไป 6 ประเภท สามารถสรุปในรูปของตารางได้ ดังนี้

GENRES		Conversation	National News Reports	Popular Science	Magazine Advertising	Modern Novels	Modern English Lyric Poetry
FUNCTIONS							
IDEAL	Ideology	X	X	X	X	X	X
	Filling Lexicon Gaps	X	X	X		X	X
	Explanation/Modeling			X			
	Reconceptualization	? X		X		X	X
	Argument by Analogy	?		X	? X		
INTERPERSONAL	Expression Emotion	X	? X		X	X	X
	Decoration/Disguise	X	X		X	X	X
	Hyperbole	X	X (pop)		X	X	X
	Cultivating Intimacy	X			X	X	X
	Humor and Games	X	X (pop)		X		? X
TEXTUAL	Textual Structuring			? X	X	X	X
	Memory/Foregrounding/Informativeness		X (pop)	? X	X	X	X
	Fiction				X	X	X

ตารางที่ 2 หน้าที่ของอุปสรรคในปริศนาประเภทต่าง ๆ

การศึกษาหน้าที่ของอุปสรรคโดยพิจารณาประกอบกับประเภทของปริศนาข้างต้น ทำให้เห็นการทำหน้าที่ที่ต่างกันไปของอุปสรรค ในที่นี้ผู้วิจัยจะการศึกษาของโกทลีเป็นแนวทางในการพิจารณาหน้าที่ของอุปสรรคโรคในชั้นทวิภังคินิคำกาพย์ ซึ่งจัดเป็นปริศนาประเภทตำราที่มีวัตถุประสงค์เบื้องต้นอยู่ที่การให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ยาเพื่อรักษาโรค และอาจรวมถึงใช้เป็นคู่มือในการเรียนรู้ของแพทย์ด้วย ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. การทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด

วัตถุประสงค์ของชั้นทวิภังคินิคำกาพย์มุ่งเน้นที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ยารักษาให้ถูกต้องกับโรคอย่างได้ผล ดังนั้น การรู้จักและเข้าใจลักษณะของโรคที่ชัดเจนจึงมีความสำคัญเป็นเบื้องต้นก่อนการเลือกใช้ยาและวิธีการรักษาในขั้นต่อไป อุปสรรคจึงเป็นกลวิธีที่ถูกนำมาใช้เพื่อสื่อแนวคิดเกี่ยวกับโรคซึ่งมีความซับซ้อนให้กลายเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายขึ้น เพื่อให้ผู้รักษาวินิจฉัยได้ถูกต้อง หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิดของอุปสรรคโรค ได้แก่

1.1 อุปสรรคช่วยให้เข้าใจนิทัศน์เกี่ยวกับโรคมากขึ้น

อุปสรรคช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับโรค ซึ่งบางครั้งลักษณะของโรคอาจมองไม่เห็นแต่สามารถรับรู้ได้ การนำเสนอผ่านรูปภาพแสดงอุปสรรคจึงสามารถสื่อความรู้สึกที่รับรู้ได้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อสื่อแสดงลักษณะเกี่ยวกับโรคนั้นๆ เช่น

“มั่งสัง คือ เนื้อ ๕๐๐ ชัน เมื่อแตกไซร้รักให้เสียไปทั้งตัว มักให้ฟกที่นั่นที่นี้ให้เป็นพิษเป็นสิ่งต่าง ๆ บางทีให้ร้อนดุจเพลิงไหม้” (น. 23)

จากตัวอย่างนี้ เป็นการกล่าวถึงอาการของโรคที่เกิดจากอวัยวะซึ่งอยู่ในกลุ่มของปฐวีธาตุผิดปกติ นั่นคือ ผิวหนัง อาการของโรคอาจจะแสดงออกมาทั้งในส่วนที่มองเห็นได้ เช่น ฟก เป็นพิษ (ตุ่มเม็ดที่เจ็บและคันตามผิวหนัง) และส่วนที่มองไม่เห็นแต่สามารถรับรู้ได้ เช่น เสีย และร้อน ทั้งนี้ อาการร้อนที่ผิวหนังนั้นมีข้อบ่งชี้ว่า ร้อนเหมือนถูกไฟไหม้ ซึ่งจะช่วย

ให้ผู้ทำการรักษาเข้าใจลักษณะอาการได้ชัดเจนขึ้นว่า เป็นความร้อนที่ปวดแสบมากกว่าความร้อนที่เกิดจากอุณหภูมิของร่างกายที่สูงขึ้นเมื่อเป็นไข้

1.2 อุปลักษณช่วยสร้างแบบจำลองทางความคิด

เนื่องจากความรู้เกี่ยวกับโรคบางเรื่องมีความเป็นนามธรรมมากอุปลักษณจึงเข้ามามีบทบาทในฐานะที่เป็นแบบจำลองทางความคิด (Model of Thinking) ที่ทำให้ผู้ศึกษาวิธีการรักษาโรคเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยได้มากขึ้น ด้วยการสะท้อนภาพบางอย่างที่มีประสบการณ์ในการรับรู้มาก่อน หรือเคยพบเห็น สัมผัสและเข้าใจได้ เช่น

“*“ชีระณิกคิ” นั้น ครือนางชะราพยาธิ อันพญามัจจุราช ใช้ให้มาประเล้าประโลมซึ่งนางจิตกุมาริ อันกล่าวคือ หัวใจแห่งเราท่านทั้งปวงนั้นแล นางชะราพยาธิทั้งสองกระทำอุบายยังนางจิตกุมารินั้นให้วอยง และจะไปสำนักแห่งพญามัจจุราช ขณะใด อันว่านางชะราพยาธิก็จะนำออกจากร่างกายแห่งเรา”* (น. 17)

ตัวอย่างนี้เป็นการอธิบายเรื่องของไฟธาตุที่ทำให้ร่างกายชราภาพซึ่งไม่ได้หมายความว่าไฟธาตุจะก่ออาการของโรคกับอวัยวะร่างกายใดโดยตรง แต่ความชราภาพเป็นกระบวนการความเสื่อมของร่างกายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องค่อยเป็นค่อยไปกับร่างกายโดยรวม การใช้อุปลักษณเปรียบเทียบให้เห็นว่าไฟธาตุชีระณิกคิเสมือนบุคคลที่รับใช้พญามัจจุราช มาล่อลวงชักชวนเพื่อนำจิตวิญญาณของมนุษย์ออกจากร่างกายไปนั้น จึงเป็นการสร้างความเข้าใจในกระบวนการของความชราได้อย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์และความเชื่อเรื่องทูตแห่งความตายที่มนุษย์ในสังคมรับรู้ดีอยู่แล้ว

¹ไฟที่ทำให้ร่างกายชรา

1.3 อุปลักษณทำหน้าที่สร้างมุมมองเกี่ยวกับโรค

วิธีการมองสิ่งหนึ่งสิ่งใดของมนุษย์แต่ละสังคมนั้น สามารถสะท้อนให้เห็นจากการใช้อุปลักษณ ทั้งนี้ สรรพสิ่งที่ปรากฏในความรับรู้ นั้นย่อมเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริงในวัฒนธรรมของสังคม แต่อาจไม่ใช่ความเป็นจริงที่มีอยู่แล้วของสรรพสิ่งที่ได้ ด้วยเหตุนี้ การใช้อุปลักษณเพื่อเปรียบเทียบความคล้ายคลึงกันของสองสิ่งจึงเป็นความคล้ายคลึงในมุมมองของระบบความคิดของผู้ใช้อุปลักษณนั่นเอง เช่น

“*มัตตะเกมัตตะลุงคัง คือ สมองศรีษะ เมื่ออยู่ดี ๆ เป็นปรกติ นั้น อันว่ามันไหลในสมองเราท่านทั้งหลายนี้ พรอก² จากศรีษะอยู่ประมาณเส้นตอก³ ใหญ่ ๑ เมื่อกำเรบพิการไชร³ อันว่ามันในสมองนั้นก็เดือตขึ้นเต็มกะบาล จึงให้ตาแดงให้คลั่ง”* (น. 14)

ตัวอย่างนี้ อธิบายเปรียบเทียบกระบวนการเกิดภาวะผิดปกติของสมองศรีษะซึ่งเป็นธาตุดิน โดยปกติจะมีมันอยู่ในสมองระดับหนึ่ง แต่หากผิดปกติจะเพิ่มระดับขึ้นจนเต็มสมอง และแสดงอาการให้ดวงตาเป็นสีแดงและทำให้คลุ้มคลั่ง การเปรียบเทียบว่า สมองมีปริมาณของเหลวเพิ่มขึ้นหรือลดลงนี้ ทำให้มีมุมมองต่อภาวะผิดปกติของสมอง ในลักษณะของภาพภาชนะที่ใช้บรรจุของเหลวมีปริมาณเพิ่มขึ้นจนเต็มหรือลดลงได้นั่นเอง

²พร่อง

³ขนาดของเนื้อไม้ที่เหลาเป็นเส้นบางเพื่อนำมาทำเครื่องจักสาน ในที่นี้จะหมายถึงตอกดี คือ ตอกที่เป็นใจกลางของเครื่องจักสาน (พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๕, 2546 : 142)

1.4 อุปลักษณำหน้าท่เสริมความในบริบทเพื่อสร้างความเข้าใจ
การำหน้าท่เสริมความในบริบทของอุปลักษณำ จะปรากฏใน
ลักษณของการบรรยายหรืออธิบายเกี่ยวกับโรคแล้วใชอุปลักษณเข้ามาใน
บริบทเพื่อขยายเนื้อความที่ปรากฏอยู่ก่อนหน้าให้ชัดเจน เช่น

“อัสสุ คือ น้ำตา ถ้ำแตกพิการกิตีให้ตามัว น้ำตาตกหนัก
แล้วแต่จะแห้งไปลูกตานันก็เป็นเยื่อล่ำไย” (น. 21)

จากตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการบรรยายเกี่ยวกับน้ำตาซึ่งเป็น
อาโปธาตุหรือธาตุน้ำ ที่เกิดความผิดปกติ แต่อุปลักษณำที่ตามมาข้างหลังมี
การเปรียบเทียบกับพิษ โดยใช้คำว่า “เยื่อล่ำไย” เพื่อขยายความถึงลักษณ
ของลูกตาที่ปรากฏเยื่อขาวเหมือนเนื้อล่ำไย ซึ่งไม่ใช่ตาแห้งโดยปราศจาก
น้ำตาเสียทีเดียว อุปลักษณำในตัวอย่างนี้จึงช่วยเสริมความโดยให้ข้อบ่งชี้
เชิงสรุปที่ชัดเจนของสภาพของดวงตาที่มีน้ำตาผิดปกติให้เข้าใจแจ่มชัดขึ้น

2. การำหน้าท่ในการเรียบเรียงความ

อุปลักษณำโรคที่ปรากฏในชั้นธวิภังคินี คำกาศยมีบทบาทต่อการ
ลำดับความในลักษณของการใช้คำน้อยแต่สื่อความได้มากและช่วยให้เกิด
ความต่อเนื่องในเนื้อความ

2.1 อุปลักษณำทำหน้าท่ในการสื่อความโดยใช้อยู่คำน้อย

การอธิบายเกี่ยวกับความเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดขึ้นกับร่างกาย
ในส่วนต่างๆ โดยการใชอุปลักษณำนั้นทำให้การเรียบเรียงความสามารถลด
การใช้อยู่คำ แต่ยังคงสื่อมโนทัศน์ได้ครอบคลุมกว่าการอธิบายที่ยืดยาว
เนื่องจากรูปภาษาแสดงอุปลักษณำสามารถสื่อความบางประการที่ชัดเจน
และตรงความหมายมากกว่า เช่น

“ตานขโมย” (น. 28)

ตัวอย่างซึ่งเป็นชื่อโรคนี้ เป็นโรคที่เกิดขึ้นกับเด็ก เนื่องจากมีพยาธิ
ในร่างกาย ทำให้เด็กกินอาหารได้มากกว่าปกติ แต่ไม่มีกำลัง ไม่อ้วน ลักษณะ
ดังกล่าวนี้ก็เหมือนกับพฤติกรรมของขโมยที่ลักลอบนำอาหารและพลังงาน
ที่ควรได้รับไป การใช้คำว่า “ขโมย” จึงเป็นการใช้คำน้อยเพื่อสื่อมโนทัศน์
ที่กว้างและกินความได้มากกว่า และยังช่วยให้การเรียกชื่อโรคนี้สั้นกระชับ
ด้วย

“๗ ทังดับพิษในท้อง ท้องขึ้นไข้ไธร้อยสิ่งน้ำกระสาย
แล ๗” (น. 31)

ตัวอย่างนี้เป็นการบรรยายถึงยาขนานหนึ่งที่ใช้รักษาโรคตาน
ขโมย ทั้งยังมีสรรพคุณในการรักษาพิษในท้อง และแก้อาการจุกเสียดแน่น
ท้องเนื่องจากไข้ต่างๆ โดยใช้น้ำเปล่าเป็นเครื่องแทรกยา การใช้คำว่า
“ดับ” ช่วยสื่อให้เห็นประสิทธิภาพของยาที่ช่วยระงับอาการของโรคได้ทันที
เหมือนการดับไฟ หรือคำแสดงทิศทาง “ขึ้น” ที่ใช้ประกอบคำว่า “ท้อง” ซึ่ง
แสดงการเคลื่อนที่ของท้องตามแนวตั้ง และจะต้องมาประชิดติดกับหน้าอก
นั้น ย่อมสื่อความถึงการเบียดดันขึ้นมาจากส่วนล่างอันเป็นเหตุให้เกิดอาการ
จุกเสียดแน่นบริเวณหน้าอกได้ดี ทั้งสองอุปลักษณำนี้จึงสื่อความได้กระชับโดย
ไม่ต้องใช้อยู่คำบรรยายให้ยืดยาว

2.2 อุปลักษณำทำหน้าท่ช่วยให้เกิดความต่อเนื่องในเนื้อความ ใน
ลักษณของการใชอุปลักษณำในชุดเดียวกัน

รูปภาพแสดงอุปลักษณำสามารถสร้างเอกภาพให้แก่เนื้อความใน
ปริจเฉทได้ โดยการใชอุปลักษณำที่อยู่ในชุดเดียวกัน เพื่ออธิบายถึงเรื่อง
เดียวกันหรือมโนทัศน์เดียวกัน ทำให้ปริจเฉทมีการเรียบเรียงความเป็นลำดับ
ต่อเนื่องเข้าใจได้ชัดเจน เช่น

“นะหารู คือ เอ็น เมื่อนั้นอันว่าเส้นประธานนั้นมี ๑๐
เส้น กระทำโทษให้เจ็บต่างๆ แลเส้นบริวารทั้งหลายนั้นก็
พลอยหวาดไหวไปสิ้นทั้งนั้น...” (น. 23)

ตัวอย่างนี้ เป็นการอธิบายประเภทของเส้นเอ็นตามสภาพของ คนในสังคม โดยใช้คำว่า “ประธาน” “บริวาร” เมื่อเส้นประธานผิดปกติก็จะ “กระทำโทษ” ให้เจ็บตามร่างกาย และเส้นบริวารก็ยอม “พลอยหวาดไหว” ได้รับโทษไปด้วย การใช้อุปลักษณ์ที่แสดงสภาพบุคคลและพฤติกรรม ของมนุษย์ต่อเนื่องกันนี้ ช่วยลดการอธิบายเนื้อความให้สั้นลง โดยที่ยังสื่อ นัยของความสัมพันธ์ของเส้นเอ็นต่างๆ ในร่างกายไว้ด้วย ลักษณะเช่นนี้จึง ช่วยให้ผู้ใช้ตำราฯสร้างความคิดของตนได้อย่างเป็นระบบ

สรุป

หน้าที่ของอุปลักษณ์ที่พบในตำราฯชั้นอริยวงศาคาพย์ มีอยู่ 2 ด้าน คือ หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด และหน้าที่ในการเรียบเรียงความ โดย ไม่ปรากฏหน้าที่ด้านการสื่อสารระหว่างบุคคล เนื่องจากตำราฯเป็นการ สื่อสารทางเดียวจึงไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง นอกจากนี้ ตำราฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หาความรู้ไปใช้รักษาโรคซึ่งสัมพันธ์กับความทุกข์ระทม หรือเป็นตายของชีวิต จึงส่งผลให้การสื่อสารของปริจเฉทประเภทนี้มีลักษณะ จริงจัง โดยภาพรวมผู้เขียนจึงมุ่งสื่อความไปยังผู้อ่านอย่างชัดเจนและ คลุมเครือน้อยที่สุด

ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้อุปลักษณ์จะเป็นรูปภาษาที่สื่อความหมายไม่ตรง ตามรูป แต่การนำมาใช้ในปริจเฉทตำราฯนี้ค่อนข้างตีความหมายของ อุปลักษณ์ได้ชัดเจน กล่าวคือ สามารถสังเกตได้จากถ้อยคำแวดล้อมที่ปรากฏ ในปริจเฉทในลักษณะของการอธิบายความ นอกจากนี้ยังพบว่ามโนทัศน์ ต่างๆ ที่นำมาใช้อธิบายเกี่ยวกับโรคก็มีความรูปธรรม ดังจะเห็นได้จากการ เลือกใช้คำศัพท์แสดงอุปลักษณ์ที่อยู่ในระบบมโนทัศน์ที่คุ้นเคยโดยเฉพาะ มโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์ ที่ช่วยให้เข้าใจความหมายได้ทันที ไม่ต้องใช้การ ตีความหลายขั้นตอน แตกต่างจากการใช้อุปลักษณ์ในปริจเฉทของบทสนทนา ภาษาไทยที่ ฐฐพร พานโพธิ์ทอง (2542) พบว่า อาจสื่อความหมายที่

กำกวมหรือคลุมเครือ เพื่อแฝงนัยของการตำหนิหรือวิจารณ์เชิงลบ ดังนั้น มโนทัศน์เกี่ยวกับโรคที่ซับซ้อน โดยเฉพาะในด้านอาการของโรคที่ต้องอาศัย การสังเกตสภาพร่างกายทั้งภายในและภายนอกจึงสามารถเข้าใจได้เป็นรูปธรรม มากขึ้น และกล่าวได้ว่า การถ่ายทอดความคิดเป็นหน้าที่สำคัญของอุปลักษณ์ ในปริจเฉทตำราฯ

อนึ่ง ลักษณะของอุปลักษณ์ที่มุ่งสื่อความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับโรค ในปริจเฉทตำราฯ โดยไม่ปรากฏการตีความได้หลายความหมายนั้น อาจ เป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่ต้องการสร้างพลังของการสื่อสารเพื่อให้เกิดความ น่าเชื่อถือแก่ผู้ใช้ ซึ่งย่อมส่งผลต่อเนื่องไปถึงกำลังใจของผู้ป่วยให้มีความ เชื่อมั่นต่อการรักษาด้วยขนานยาในตำราเล่มนี้ด้วยก็เป็นได้

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. 2542. “หน้าที่ของอุปลักษณ์จากมุมมองผู้พูดภาษา ไทย”, *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย*. 16 (ธันวาคม), 249-268.
- บุญเลิศ จันทระ. 2547. “ชั้นอริยวงศาคาพย์” ใน *วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัตสร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ วิจัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- Cohen, T. 1978. “Metaphor and The Cultivation of Intimacy” in *On Metaphor*. S. Sacks, ed. Chicago : The University of Chicago Press.
- Cooper, D. 1986. *Metaphor*. Oxford : Basil Blackwell.
- Gibbs, R. 1994. *The Poetics of Minds : Figurative Thought, Language, and Understanding*. New York : Cambridge University Press.
- Goatly, A. 1998. *The Language of Metaphors*. London : Routledge.
- Grice, P. 1975. “Logic and Conversation” in *Syntax and Semantics 3*. P. Cole and J. Morgan, ed. New York : Academic Press.
- Halliday, M.A.K. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. 2nd ed.

London : Arnold.

Lakoff, George and Johnson, Mark. 1980. **Metaphor We Live By.**

Chicago : University of Chicago Press.

Saeed, John. 1997. **Semantics.** Cambridge, MA. : Blackwell.

คำเรียกและมโนทัศน์ “ผี” ของผู้พูดภาษาพม่า : การจัดจำพวกแบบชาวบ้าน¹

Ghost terms and the concept for ghosts of the Myanmar people: Folk taxonomy

มนสิการ เฮงสุวรรณ

นักศึกษาปริญญาเอก ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ Ph.D. (Linguistics), ศาสตราจารย์กิตติคุณ
ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

The objective of the study is to analyze the system and categorization of terms for ghosts and the concept of ghosts among Myanmar people by applying the folk taxonomy which is one of the ethnosemantic approaches based on belief that thoughts and worldviews were reflected through the language of its speakers. However, this study is not aimed to find what ghost is. Five Myanmar informants living in Bangkok were purposively selected and interviewed. The results of the analysis show that there are 50 ghost terms representing 46 types of ghosts. In terms of folk taxonomy, the findings also show that all the ghost terms can be divided into 4 hierarchical classes: life form, generic, specific, and varietal accounting for 4, 11, 4, and 21 terms respectively. As regards the concept of ghosts, the study reveals that Myanmar people believe that ghosts exist because there are terms and the rituals for them.

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาระบบคำเรียกผีและมโนทัศน์เรื่องผีในภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามแนววรรคศาสตร์ชาติพันธุ์: An ethnosemantic study of the terminology and conceptual system of ghosts and spirits in Southeast Asian languages” ภายใต้นาม 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.